

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

—

**Bakalářská práce
Egyptské mnišství**

Kristýna Štiková

Plzeň, 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
katedra filozofie
Studijní obor Humanitní studia
Studijní obor Humanistika

-

Bakalářská práce
Egyptské mnišství

Kristýna Štiková

Vedoucí práce:

PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D., Th.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně, a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....
Kristýna Štiková

Obsah

1. ÚVOD	1
2. VZNIK MNIŠŤTVÍ A JEHO POČÁTKY	3
2.1. Vznik mnišství.....	3
2.2. Etymologie	4
2.3. Počátky mnišství.....	5
2.4. Písmo svaté.....	6
3. CHARAKTERISITKA MNIŠSKÉHO ŽIVOTA	7
3.1. Askeze	7
3.2. Kontemplace.....	7
3.3. Povolání.....	8
3.4. Modlitba	8
3.5. Práce	9
3.6. Napomenutí	10
4. EREMITSTVÍ	11
4.1. Pouštní askeze	11
4.2. Antonín Veliký	13
4.3. Pavel Thébský - první poustevník	14
4.4. Ženská askeze	15
4.4.1. Komunity	15
4.4.2. Poustevnice.....	15
4.5. APOFTHEGMATA	16
4.5.1. Charakteristika.....	16
4.5.2. Obsah.....	17
4.5.3. Makarios Egyptský	18
5. CENOBITSTVÍ	19
5.1. Charakteristika.....	19
5.2. Pachómios	19
5.3. Život v klášteře	20
5.4. Basil Veliký	21
6. ROZŠÍŘENÍ A VLIV EGYPTSKÉHO MNIŠŤTVÍ	24
6.1. Jeruzalém.....	24
6.2. Palestina.....	24

6.3. Sýrie	25
6.3.1. Askeze	25
6.3.2. Syrské kláštery	26
6.4. Jeroným	27
6.5. Jan Zlatoustý.....	28
6.6. Jan Cassianus.....	29
6.7. Další představitelé.....	29
7. ZÁVĚR.....	31
8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	33
8.1. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	33
9. ABSTRACT	36
10. PŘÍLOHA	37

1. ÚVOD

Téma týkající se egyptského mnišství jsem si vybrala sama, nikoliv z témat nabízených, a to zejména proto, že je pro mě velice zajímavé, i přesto, že jsem nemohla čerpat z vlastní zkušenosti. Ráda jsem k dané problematice nastudovala odbornou literaturu, která dává možnost porovnat různé pohledy několika autorů zabývajících se tímto tématem.

Ve své bakalářské práci se chci zaměřit na egyptské mnišství. Cílem mé práce bude podání komplexního pohledu na vznik, vývoj, počátky a podobu monasticismu v Egyptě. Dále se pokusím postihnout fenomén eremitství (poustevnictví) a popíši jeho základní charakteristické projevy jako je způsob života a askeze. Cílem je zaměřit se na asketický život a jeho specifika a na problém, proč se mniši rozhodli vzdát se osobního života a jeho výhod a oddali se Bohu a víře. Samozřejmě neopominu zpracovat hlavní postavy egyptského mnišství, čím přispěli k mnišské tradici, a jak inspirovali budoucí generace, a to vše na základě dostupných relevantních pramenů a odborné literatury.

V první kapitole práce charakterizují stručně teorie vysvětlující vznik monasticismu a definují význam pojmů mnich - mnišství, anachoreta - eremita. Poté se zaměřuji na počátky asketického života a věnuji se otázce, co představovalo pro mnichy Písmo svaté, a jak ovlivňovalo jejich život. V druhé kapitole se soustředím na vše, co zahrnuje mnišský život, tj. askeze kontempace, modlitba a fyzická práce mnichů. Cílem této kapitoly je poukázat na náplň asketického života.

Třetí kapitola je rozdělena na dvě části. V první části se zaměřuji na jeden z hlavních rysů mnišství - eremitství a budou zmíněni významní představitelé jako Antonín Veliký a Pavel Thébský, poté se pokusím charakterizovat fenomén ženského poustevnictví a uvedu několik příběhů. Druhá část stručně představuje významný dokument, jenž zachycuje život na poušti. Zde převážně vycházím z knih *Apoftihemata - výroky a příběhy pouštních otců I-III.*, přel. J. Pavlíkem a uvádím nejzajímavější motivy z díla.

Čtvrtá kapitola se věnuje cenobitství a společnému životu v klášteře. Nejprve stručně analyzuji cenobitství, tj. kdy vzniklo, čím se cenobitství vyznačovalo, a jaký způsob života představovalo, poté uvedu zakladatele kláštera Pachómia a popíši život v klášteře dle jeho pravidel - *Řehole*. Dále zpracuji významnou postavu Basila Velikého a také způsob jakým přispěl k utváření cenobitství.

Další kapitola pojednává o rozšíření egyptského mnišství a jeho vlivu na Jeruzalém, Palestinu a Sýrii. V této kapitole uvedu představitele spojené s těmito oblastmi a budu se zabývat askezí, jež měla v Sýrii neobvyklou formu, dále charakterizují život v klášteře, tj. jaká pravidla museli syrští mniši dodržovat, či jaké fyzické práci se věnovali.

Poslední kapitoly jsou věnovány představitelům, jenž přispěli k utváření mnišské tradice. Uvádím zde Jeronýma, který se stal hlavní autoritou západního mnišství, nebo Jana Zlatoústého, Jana Cassiana a další.

Ve své bakalářské práci jsem z odborných relevantních pramenů nejvíce čerpala z knih od autora a odborníka na rané mnišství Václava Ventury - *Spiritualita křesťanského mnišství 1 - 3.*, které bych ráda zmínila a zároveň doporučila, neboť popisují mnišskou tradici od prapočátků až po svatého Jana Zlatoústého. Dále pracuji se soubory spisů *Apofthegmat - výroky a příběhy pouštních otců I-III.* přeložené J. Pavlíkem, které zachycují život poustevníků v Egyptě. Dále jsem používala knihu *Dějiny křesťanského mnišství* od Karla Suso Franka popisující dějiny mnišského života, a pak převážně pracuji s knihou *Mniši - nejen ti svatí* od E. Wypszucky, jež představuje rozhovor s polskou archeoložkou o prvních mniších, kteří žili na egyptské poušti. Autorka knihy velice srozumitelně vylíčila život a osud mnichů a popsala jejich každodennost.

Závěrem bych chtěla poděkovat vedoucímu práce panu PhDr. ThLic. Drahomírovi Suchánkovi, Ph.D., Th.D. za trpělivost a především čas, který strávil nad vedením mé práce, a za cenné rady a připomínky.

2. VZNIK MNIŠŤTVÍ A JEHO POČÁTKY

2.1. Vznik mnišství

Existuje několik teorií vysvětlujících vznik mnišství. Již v 1. století psal žid Filón z Alexandrie o therapeutech, tj. o Židech, kteří žili v odloučených společenstvích, jejichž jediným životním cílem byla kontemplace.¹ Název THERAPEUTÉS, který je odvozen z řečtiny, znamená léčitel či služebník. Therapeuti se věnovali léčbě duchovního člověka a sloužili Bohu. Z lásky k Bohu přenechali veškerý svůj majetek rodině a odešli do přírody, kde žili ve skromných příbytcích. Jejich život byl založen na kázni a sebeovládání. Therapeuti jedli jednou denně suchý chléb, někteří dokonce jednou za týden a nosili oděv, který se rovnal oděvu otroků.²

Hovoří se též o vlivu z Indie, o buddhizmu, kde se mnišství stalo fenoménem a rozvíjelo se ještě před vznikem křesťanství.³ Helénistická kultura také obsahovala asketické teorie a praxe.⁴ V helénizmu byl vytvořen ideál odchodu ze světa a rozjímavé samoty. Dalšími variantami je vliv judaizmu, tuto teorii podpořily kumránské objevy vypovídající o židovské komunitě mnišského charakteru a vliv manicheizmu, jenž vznikl ve 3. století v Mezopotámii a šířil se do Egypta, který byl proslaven osobami velkých mnichů, o kterých zde bude ještě zmínka. Mnišství v té podobě, jak se objevilo ve 3. století, nepředstavuje podle studie týkající se rozboru novozákonních textů nic nového, neboť podstatné prvky jeho teorie a praxe existovaly v křesťanství již od 1. století.⁵

Obecně lze říci, že před mnišstvím existoval stav, který se nazývá premonasticizmem. Byly to asketické proudy, ve kterých nalézáme základní pramen toho, co označujeme křesťanským mnišstvím v pravém slova smyslu. Historik zabývající se mnišstvím G. Quispel byl přesvědčen, že v Sýrii existovaly již okolo roku 140 dva asketické proudy. Jeden navazoval na alexandrijskou tradici a druhý proud byl spřízněn s židovstvím nebo židokřesťanstvím v Sýrii. Podle G. Quispela měl druhý proud zásadní vliv na utváření křesťanské askeze a mnišství. Oba proudy byly zastoupeny ženami či muži žijícími ve společenství či v samotě. Zde se ukazuje přechod

¹Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003, s. 13.

²Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2006, s. 28-29.

³Tamtéž, s. 10.

⁴Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 13.

⁵Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 10-13.

mezi premonasticizmem a mništvím. Přechod byl přirozený a jako dokument pro rozvoj asketického života posloužilo Tomášovo evangelium, gnostický husitský text sepsaný ve 2. století, jenž byl ovlivněn syrskou křesťanskou askezí.⁶

2.2. Etymologie

Velice zajímavou se ukazuje etymologie slov mnich a mnišství. Odvozují se od řeckého pojmu MONACHOS, který má základ v MONOS - *jediný, osamocený, tedy ten, který žije sám, v samotě pouště*.⁷ Řecké slovo MONACHOS se dochovalo v Tomášově evangeliu. Monachoi⁸ jsou ti, kteří se ptají po otázce lidského bytí, žijí v pokoře a celibátu.⁹ Jako monachoi byli označováni poustevníci, kteří byli také nazýváni eremiti či anachoreti.¹⁰

Mezi mnichem a asketou bytí byl zpočátku zásadní rozdíl. Asketa byl ve svém původním významu člověk žijící ve svém domě se svou rodinou. Udržoval vztahy s blízkými, hospodařil s majetkem a obdělával pole. Na rozdíl od ostatních členů vesnické či městské společnosti však zachovával zejména sexuální abstinenci a svůj život podřizoval službě Bohu v modlitbě a odříkání. Oproti tomu mnich byl muž, jenž se rozhodl odejít ze světa. Opustil rodinu, ukončil kontakt s obcí, ve které se narodil a odešel do samoty, což v případě Egypta znamenalo především odchod do pouště. Mniši se stali těmi, kdo opustili místa určená lidem a oddali se modlitbě a umrtvování, které spočívalo v omezování jídla a spánku.¹¹ První mniši pocházeli z rozdílných společenských vrstev. O volbě mnišského života rozhodovaly osoby toužící se přiblížit Bohu, či osoby nespokojené s dosavadním náboženským životem. Mezi mnichy se nacházeli lidé chudí, ale také lidé pocházející ze zámožných rodin.¹²

⁶Tamtéž, s. 13-14.

⁷Tamtéž, s. 13.

⁸Monachoi = množné číslo od *monachos*.

⁹Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 15.

¹⁰Krügerová, K. *Řády a kláštery*, Praha: Slovart, 2008, s. 17.

¹¹Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2009, s. 16-21.

¹²Tamtéž, s. 22-23.

2.3. Počátky mnišství

Počátky křesťanského mnišství byly spojeny s křesťanskou askezí, jež měla kořeny v myšlence tzv. následování Krista. Každý křesťan byl prostřednictvím biblických textů Nového zákona vybízen k následování Ježíše. Nebylo podmínkou stát se mnichem, který se zcela izoluje od společnosti, sám Ježíš Nazaretský nebyl asketou v pravém smyslu slova.¹³ Již na přelomu 1. a 2. století se však myšlenka naprostého odevzdání Bohu začala prosazovat a lze zpozorovat ve společnosti asketismus, při němž se lidé zříkali těžkých jídel, zejména masa a pití vína. S touto dobou se pojil proud, který lze nazvat enkratizmem (*ENKRATEIA* - *zdrženlivost*). I v návaznosti na řecké a gnostické myšlení se enkratizmus vyznačoval odstupem od hmoty, jež byla spojována se zlem.¹⁴

Na základě této teorie se nedoporučovalo uzavírat manželství. Pohlavní zdrženlivost a osvobození se od tělesnosti bylo velice důležité pro spojení duše s Bohem. Asketický život měl kořeny v Bibli a rychle se prosazoval i v církevní praxi. Do své konkrétní podoby se utvářel již ve 3. a 4. století. Na jeho krystalizaci se podílely mimobiblické vlivy, tj. platonismus a novoplatonismus, myšlenkově blízký některým církevním otcům. V tomto období se stal Platón idolem pro mnohé křesťanské teology. Platón rozděloval svět idejí a svět smyslový. Smyslový svět považoval za méně dokonalý.¹⁵ Člověk by se na fyzický svět neměl podle Platóna soustředit, neboť nevedl ke štěstí.¹⁶ Stejně jako smyslový svět bylo pro duši špatné též lidské tělo, neboť „*tělo je pro duši hrobem či vězením nebo bahnem, v němž se utápí.*“¹⁷

¹³Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 12.

¹⁴Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 47.

¹⁵Tamtéž, s. 47-83.

¹⁶Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 14.

¹⁷Srov. např. Plato, Rep. 533d (česky PLATÓN 2003d:269). In Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 83.

2.4. Písmo svaté

Písmo svaté tvořilo základní zdroj inspirace asketického života.¹⁸ Mniši četli, studovali a učili se nazpaměť celé úryvky z bible.¹⁹ Svůj život se snažili přizpůsobovat podle evangelia a následování Ježíše Krista.²⁰ Ve 2. století patřili mezi představitele asketického života putující apoštolové, kteří žili podle vzoru prvních Ježíšových učedníků a lidé zříkající se manželského života. Křesťanské poselství oslovilo zejména ženy, kterých bylo v křesťanských obcích poměrně více než mužů. Mnohé ženy zůstávaly neprovdané, měly menší šanci k uzavření sňatku, a proto se rozhodly zůstat v panenství a zasvětit svůj život Bohu.²¹ Askeze byla v životě křesťana velice oceňována a lidé, kteří vážně následovali Ježíše, získali ve společnosti větší uznání, neboť život zcela oddaný Bohu vyžadoval snahu „navíc,“ jak poučuje apoštolský spis ze 2. století - „*učiníš-li něco dobrého nad příkazy Páně, zjednáš si hojnější slávu a budeš u Boha slavnější, než jsi měl být.*“²²

¹⁸ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, Praha: Benediktinské arcidiocésní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1998, s. XIX.

¹⁹ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 77.

²⁰ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, s. XIX.

²¹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 19-20.

²² Hermas, P., sim. V 3,3. In Frank, K.S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 19.

3. CHARAKTERISITKA MNIŠSKÉHO ŽIVOTA

3. 1. Askeze

Mnišský život představoval asketický a kontemplativní způsob života.²³ Na asketické učení kladla důraz již helénistická kultura i jednotlivé filozofické školy. Pojem askeze znamenal sebezdokonalování člověka, které ho mělo dovést k předem stanovenému ideálu. Šlo o neustálá tělesná a duchovní cvičení, jimiž měl člověk dojít k vlastní svobodě a měl dosáhnout života v souladu s přirozeností. Prvním požadavkem askeze bylo cvičení se ve ctnostech. Asketická praxe vyžadovala omezování v jídle a odmítnutí vlastnění majetku. Dále mniši museli ovládat lidské pudy, zejména svoji sexualitu, až po úplnou pohlavní zdrženlivost.²⁴ Život mnicha provázely neustálé pusty, noční bdění a fyzická práce, chápána jako projev askeze. V rámci církevní tradice označil takto žijící jednotlivce alexandrijský presbyter a teolog Origenés, který nazýval *asketai ty*, kdo se zavazují k dokonalému životu.²⁵

3.2. Kontemplace

K pojmům mnišství stejně jako k pojmům řecké filozofie patří výraz kontemplace. Řecký ekvivalent latinského slova *contemplatio* je *theória*. Ta lze vyložit slovy jako vidět, meditovat, přemýšlet či filozofovat.²⁶ Platón popsal kontemplaci jako „nejlepší mezi jsoucný, nejlepší části v duši, je to samo krásno čisté, ryzí [...] ono božské, jednotné krásno...“²⁷ Platón viděl ono čisté krásno v duši člověka, nikoliv ve věcech viděných. Kontemplaci nalézáme také u Plótina, pro kterého představovala cestu k vytouženému Dobru. Kontemplace byla spjata s katarzí a vnitřním osvobozením. Člověk, jenž se neosvobodil, zůstal oddělen od Boha. Jedině duše očištěna od všeho tělesného se propojí s božskou bytostí²⁸ - „člověk, který se očistí a osvobodí od sebe samého, může přijmout aktivitu Odjinud.“²⁹

²³ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 81.

²⁴ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 14.

²⁵ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004, s. 149-163.

²⁶ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 84-85.

²⁷ Plato, Symp. 211e (česky PLATÓN 2003b: 204). In Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 87.

²⁸ Tamtéž, s. 84-94.

²⁹ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 94.

3.3. Povolání

Poustevník Jan Cassianus (+365) uvedl tři způsoby, kterými byl člověk povolán k mnišskému životu. Člověk byl povolán buď Bohem, jenž v něm probudil touhu po věčném životě, či prostřednictvím lidí, kteří ho oslovili, a nebo byl povolán z přinucení, například pod hrozbou smrti, zejména smrti blízké osoby. Cassianus byl přesvědčen, že lze skrze jakékoliv povolání dosáhnout dokonalosti. V knize *Spiritualita křesťanského mnišství* odkazuje přední český odborník na rané mnišství Václav Ventura na příklady Izraelců, kteří se prostřednictvím strádání navrátili k Bohu. Také někteří křesťanští poustevníci uváděli jako prvotní motiv k odchodu do samoty obavu z možných následků svého jednání.³⁰ Např. Abba Mojžíš se stal mnichem poté, co uprchl na poušť před trestem smrti, který mu hrozil za vraždu.³¹ S těmito povoláními souviselo zřeknutí, jak jsem již zmínila, které musel každý mnich učinit, aby dosáhl božské dokonalosti. Tělesné zřeknutí se týkalo odmítnutí veškerého bohatství, dále musel asketa zamítnout minulý život, své neřesti, duchovní i tělesné vášně a měl se odvrátit od mysli, od přítomných a viditelných skutečností a naklonit se k věcem neviditelným, tedy k věcem budoucím a kontemplaci.³²

3.4. Modlitba

Modlitba ovlivňovala život každého mnicha. Mniši se věnovali četbě posvátných textů každý den a modlili se v pevně danou hodinu. Pouštní Otcové se domnívali, že je užitečnější krátká, ale častá modlitba, aby člověk zůstal neustále ve spojení s Bohem.³³ V Egyptě se zachovalo dvanáct náboženských písní, které mniši zpívali při večerních a nočních modlitbách a po jejich skončení četli pasáže ze Starého i Nového zákona. Počet dvanáct žalmů byl určen již v dávných dobách a neporušeně přetrvává až dodnes. Otcové tvrdili, že si tento počet nestanovili sami, ale že jim byl seslán z nebe.³⁴ V knize *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců II.*, jež popisuje na příkladu skutků a výroků mnoha slavných mnichů život na poušti, uvedl jeden stařec, že modlitba vede

³⁰ Tamtéž, s. 180-213

³¹ Tamtéž, s. 213.

³² Tamtéž, s. 213.

³³ Koupil, O., Úvod - Jan Cassianus a jeho zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí. In Jan Cassianus. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí (a)*, Praha: Benediktinské arcidiocésní ústav sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007, s. 23-27.

³⁴ Tamtéž, s. 22.

mysl k nápravě a člověk modlí se k Bohu má tak konat tiše a v pokoji.³⁵ Zkušeni mniši vyžadovali od mladších žáků přísné dodržování disciplíny a osvědčených zásad. Kdo se modlil hlučně a nechal se přemoci zíváním, byl obviněn z nedbalosti a z rozptýlení mysli druhého.³⁶ Za nejnamáhavější ctnost v životě mnicha považoval otec abba³⁷ Agathón nepřetržitou modlitbu k Bohu. Ta představuje boj až do posledního dechu,³⁸ neboť „*opravdový mnich musí mít modlitbu a zpěv žalmů ve svém srdci bez přestání.*“³⁹

3.5. Práce

Mniši měli mít k práci kladný vztah, neboť ji oceňovali jako vhodný prostředek jak uchránit ducha před rozptýlením, jako formu askeze, či jako zdroj příjmů pro dobročinnost.⁴⁰ Mniši vykonávali různé práce. Věnovali se tkalcovství, vázali knihy, vyráběli kožené předměty a lana, pletli koše či proutěné truhly. Proutěné výrobky vozili mniši na trhy do blízkých měst, kde je následně prodávali.⁴¹ Slavný africký teolog a biskup Aurelius Augustinus (354-430) považoval manuální práci mnichů za velice důležitou. Odkazoval na patriarchy, kteří pečovali o stádo, nebo na Josefa, jenž se stal tesařem a apoštola Pavla, který zdůrazňoval svoji schopnost nebýt nikomu na obtíž a vedle misijní činnosti ještě vyráběl stany. Přesto nelze v rámci mnišské tradice označit práci za prvořadý cíl asketického počínání. Fyzická práce by měla být podle Augustina vyvážená s duchovními činnostmi a nepřekážet v myšlenkách na Boha.⁴²

Podle významné autority východní církve svatého Basila⁴³ byla práce součástí Boží služby. Basil upřednostňoval zejména práci zemědělskou, která zajišťovala soběstačnost. Ve službě Boží se mniši měli starat o své nástroje jako o předměty patřící a zasvěcené Bohu. Veškeré nářadí náleželo Pánu a ztrátu nástroje označoval Basil svatokrádeží.⁴⁴ Basil si práce velice cenil, neboť měla sloužit jako prostředek

³⁵ *Apothegmata - výroky a příběhy pouštních otců II*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000, s. 68-69.

³⁶ Koupil, O., Úvod - In Jan Cassianus. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí*, s. 27.

³⁷ Abba = mistr, který okolo sebe shromažďoval skupinu učedníků. Vytvořila se tradice spojená s jeho osobou.

³⁸ *Apothegmata - výroky a příběhy pouštních otců II*, s. 65.

³⁹ *Apothegmata - výroky a příběhy pouštních otců II*, s. 66.

⁴⁰ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 216.

⁴¹ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 68-70.

⁴² Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2010, s. 279.

⁴³ Basil Veliký = teologa, který vedl mnišský život.

⁴⁴ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 242-243.

ke zdokonalování duše, či jako způsob k financování obce, nebo k zaopatření rodiny. Úctou k fyzické práci získal zřejmě po návštěvě u mnichů, kteří pocházeli z oblasti okolo Théb.⁴⁵

3.6. Napomenutí

V životě mnicha je možno se setkat i s bratrským napomenutím či pokáráním. Pokud mnich zhřešil, byl nejprve pokárán mezi čtyřma očima svým bratrem a pokud neuposlechl, byl napomenut znovu spolu s přivolaným svědkem. Jestliže ani poté neuposlechl, měla být jeho neposlušnost oznámena církvi, jež určila trest. Jestliže se trestu mnich vzepřel, mohl být vyloučen ze společnosti.⁴⁶ Nikdo z mnichů se s vyloučeným nesměl stýkat ani s ním mluvit. Fyzickou práci měl vykonávat sám a jíst o samotě v době, jak uznal opat z vhodné. Kolemjdoucí vyloučenému nesměli žehnat a pokud tato pravidla ostatní mniši nerespektovali, byli potrestáni též vyloučením. Jestliže byl některý mnich trestán často, ba dokonce vyloučen a nepolepšil se, přistoupilo se k přísnějšímu trestu k mrskání.⁴⁷ Odlišným případem byli poustevníci. Ti se nechtěli navzájem soudit, a tak když cítili, že je někdo vhodný pokárání, napomenuli ho několika slovy potají a pokorně, aby činil pokání.⁴⁸

⁴⁵ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 15.

⁴⁶ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 265-266.

⁴⁷ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, s. 79-81.

⁴⁸ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 125.

4. EREMITSTVÍ

Egypt lze pokládat za vzorovou zemi mnišství.⁴⁹ Již na začátku 4. století se v Egyptě vytvářely kolonie poustevníků.⁵⁰ Byly zde nejvíce prokazatelné počátky pouštní askeze, jež byla praktikována mimo obec.⁵¹ Ve 3. století došlo k oddělení asketů, kteří opustili obec a zakládali křesťanská společenství, kde dodržovali asketický způsob života.⁵² Velký myšlenkový vliv na vývoji mnišství v oblasti Egypta měl především teolog a učenec Órigenés. Narodil se v křesťanské rodině v Alexandrii a velmi rychle se proslavil svojí učeností. Stal se zakladatelem vlastní teologické školy, ve které přednášel a učil. Órigenés současně žil přísným životem a uplatňoval mnohé asketické zásady. Inspirací mu bylo studium bible,⁵³ neboť „základem všeho poznání je četba a meditace Písma.“⁵⁴ Chodil bos, spal na zemi, nenapil se vína a své žáky nabádal k tomu, aby jej napodobovali. Měl velké nadšení pro celibát, který musel být dle Órigena „provázen opravdovou pokorou, vírou, univerzální láskou ke všem - konkrétní službou potřebným.“⁵⁵ Praktické mnišství však mnohem více zpopularizovali jiní dva asketi - Antonín Poustevník a Pavel Thébský.

4.1. Pouštní askeze

Eremitství, které je odvozeno od řeckého pojmu *eremos* - *pustý*, představuje osamocené život, jaký si osvojili poustevníci.⁵⁶ Na poušti bylo možné potkat mnichy, kteří se nazývali Boskoi neboli pastýři. Název se vžil pro mnichy, kteří se potulovali pouští, zejména v Egyptě, Palestině či Mezopotámii. Někteří nenosili vůbec žádné oblečení a vyhýbali se lidem.⁵⁷ V poušti se ukrývali též dlužníci, zemědělské pracovníci, kteří se vzbouřili proti nízkým mzdám, či lidé utíkající před verbíři.⁵⁸ Mniši, kteří se dobrovolně vzdávali společenského života, odcházeli do pouště kvůli lásce k Bohu, která byla spojena s druhým příchodem Páně a současně byla pro ně poušť „královská

⁴⁹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 27.

⁵⁰ Krügerová, K. *Řády a kláštery*, s. 16.

⁵¹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 27.

⁵² Tamtéž, s. 23.

⁵³ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 74-76.

⁵⁴ Tamtéž, s. 80.

⁵⁵ Tamtéž, s. 74-77.

⁵⁶ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, Brno: CDK, 2001, s. 8.

⁵⁷ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 267.

⁵⁸ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 18.

*cesta do zaslíbené země.*⁵⁹ Avšak vstup do egyptské pouště znamenal zřeknutí se veškerého majetku a spokojit se s minimem.⁶⁰

Eremité žili ve svých celách, kde vykonávali práci doprovázenou modlitbou. Mnišské cely představovaly chatrče, rozpadlé dvory či prázdné hrobky.⁶¹ Mniši obývali též opuštěné svatyně, kde vytesali kříže jako symbol proti zlým démonům. Tato místa volili eremité záměrně. Dříve se lidé více obávali pouště, jež patřila zlým duchům, nežli temným místům.⁶² Celou eremitskou skupinu vedl opat, „otec“, který poustevníky učil, jak vést osamělý zápas s vlastními vášněmi a démony pouště. Ve zdolání sebe sama jim sloužily různé zbraně, především umrtvování vlastního těla a pústy.⁶³ Prostřednictvím těchto cvičení se mniši naučili zápasit proti ďáblu, vycvičit se k boji v samotě a ovládat špatné myšlenky a potřeby těla.⁶⁴ Mniši byli přesvědčeni, že pokračují v Kristových stopách a byli předurčeni k tomu, aby očisťovali místa, kde se objevila moc zla. Proto se poustevníci rádi usazovali právě tam, kde se mohli podle jejich přesvědčení setkat s démony.⁶⁵ Démon představoval pro mnichy zlého nepřítele. Mohl se zjevit jako lidská bytost, zvíře, nebo dokonce jako anděl. Svoji identitu získal prostřednictvím vztahu k mnichovi.⁶⁶

Eremitství však neznamenalo úplnou osamocenost. Stála proti tomu lidská přirozenost, jež se bez lidského kontaktu neobešla.⁶⁷ Vztah k bližnímu byl pro mnicha velice důležitý, jelikož v poušti platila zásada - „*pokud jsi dříve nevycházeli s lidmi (ve světě), pak si neporadíš ani se samotou.*“⁶⁸ Prvním mnichem žijícím na poušti byl podle mnišské tradice Jan Křtitel.⁶⁹ V *Apothegmatech* je popsáno, jak jednou abba Makarios Veliký⁷⁰ vyprávěl starcům, že ho dlouhých pět let pronásledovaly myšlenky, které mu říkaly, aby se odebral na poušť. Po dlouhém rozhodování odešel tedy do pouště, kde potkal dva nahé lidi, kteří pocházeli z koinobia.⁷¹ Myslel si, že jsou to duchové, oni na něj však promluvili, aby se nebál. Řekli mu, že na poušti žijí již čtyřicet

⁵⁹ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, s. XXII.

⁶⁰ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 130.

⁶¹ Tamtéž, s. 28.

⁶² Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 53-54.

⁶³ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 10.

⁶⁴ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, s. 13.

⁶⁵ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 159.

⁶⁶ Brakke, D. *Demons and themakingofthemonk*. Harward: Harward University Press, 2006, s. 5-11.

⁶⁷ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 28

⁶⁸ Tamtéž, s. 28.

⁶⁹ Jan Křtitel = prorok z 1. století. Vedl asketický způsob života.

⁷⁰ Makarios Veliký (Egyptský) = poustevník, později kněz. Založil monastické středisko ve Skétis.

⁷¹ Koinobion = křesťanský klášter, v němž žili mniši společně.

let. Makarios se zeptal, co musí udělat pro to, aby se stal mnichem a oni mu odpověděli: „*Jestliže se člověk nezřekne všeho, co je ve světě, nemůže se stát mnichem.*“⁷²

4.2. Antonín Veliký

Nejvýznamnější mnišskou postavou v oblasti Egypta byl Antonín Veliký, jenž odešel ze své obce do samoty pouště.⁷³ Narodil se v Egyptě okolo roku 251 do bohaté, křesťanské rodiny.⁷⁴ Svůj poustevnický život měl Antonín zahájit poté, co navštívil kostel, kde v nedělním evangeliu uslyšel slova, která dala jeho mladému životu jistý cíl. Doslechl se, že pokud se má člověk stát dokonalým, má dát vše, co vlastní chudým lidem, nemá se starat o to, co bude zítra a musí následovat Boha. Antonín poslechl, vzdal se peněz i majetku a následoval Boha.⁷⁵ Se životem poustevníka začal před rokem 270, kdy se tedy zřekl majetku a odešel žít do hrobky na dosah od své vesnice.⁷⁶ Neustále se modlil, protože byl přesvědčen, že je nutné modlit se bez přestání a rovněž se věnoval předčítání z bible. Antonín se podřizoval asketům, které navštěvoval. U asketů pozoroval nepřetržitou modlitbu, usilovnou askezi, opravdovou lásku k člověku, sebeovládání a posty. To vše pozorně sledoval a snažil se na sobě uskutečňovat.⁷⁷ Jako poustevník přitahoval velké množství zvědavců, což ho přimělo k tomu přemístit se do opuštěné pevnosti na kraj pouště, kde žil dvacet let.⁷⁸ Podle křesťanské legendy, která byla sepsána záhy po jeho smrti, musel na poušti čelit nástrahám satana, jenž se mu několikrát zjevil, Antonín mu však řekl: „*Nebudu již z tebe mít strach, neboť Hospodin je mým pomocníkem.*“⁷⁹ Antonínovi se přisuzovala zázračná uzdravení a dar předpovídání budoucnosti. Roku 311 se vydal do Alexandrie, kde pomáhal pronásledovaným křesťanům. Po druhé, co opustil poušť navštívil jako jediný poustevníka Pavla z Théb. Svatý Antonín byl považován za představitele - Otce mnichů a stal se z něho velmi charizmatický učitel.⁸⁰ Antonínovi Velikému jsou připisovány některé výroky z Apofthegmat, ze kterých bych ráda připomenula ta, která na mě velice zapůsobila. „*Svémi činy, ať již jsou jakékoliv, se nechlub.*“ „*Nepovažuj se*

⁷² *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců III*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000, s. 56-57.

⁷³ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 27.

⁷⁴ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 107.

⁷⁵ Chitty, D. J. *The desert a city*, Basil Blackwell and Mott, Oxford 1966, s. 2.

⁷⁶ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 9.

⁷⁷ Sv. Atanáš. *Život sv. Antonína Poustevníka*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010, s. 23-24.

⁷⁸ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 9.

⁷⁹ Rulíšek, H. *Slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice: Karmášek, 2006, s. 27.

⁸⁰ Tamtéž, s. 27.

za moudrého, jinak se hrdostí bude povyšovat tvá duše a upadneš do rukou tvých nepřátel.“ „Nezávid’ nespravedlivě tomu, kdo má úspěch. Považuj všechny lidi za významnější, než jsi ty, a sám Bůh bude s tebou.“ „Nemluv ve hněvu. Ať tvá slova, jakož i tvoje mlčení jsou naplněny rozvahou a moudrostí. Slova našich nejmoudřejších otců byla rozumná a moudrá. Podobné bylo i jejich mlčení.“⁸¹

Život a činy tohoto významného poustevníka sepsal ve svém díle *Život svatého Antonína* Atanáš (Athanasios).⁸² Athanasios se narodil pravděpodobně roku 295 v Alexandrii, kde posléze působil jako teolog a později se stal alexandrijským biskupem. Ovlivnil výrazným způsobem mnišskou teologii, zastával protiaríánská stanoviska a v letech 335-366 musel několikrát odejít do exilu. Životopis svatého Antonína byl nejčtenějším spisem poustevnického života a stal se vzorem pro ostatní autory.⁸³ Kniha podpořila myšlenku mnišství, inspirovala mnohé křesťany na Západě i Východě a vyvolala mezi lidmi touhu stát se mnichy.⁸⁴

4.3. Pavel Thébský - první poustevník

Jestliže Antonín byl nejslavnějším z egyptských poustevníků, potom prvním byl jiný muž – Pavel Thébský. Pavel se narodil za vlády císaře Alexandra Severa (220–235) v Dolní Thébaidě. Ve svých sedmnácti letech přišel o rodiče, po kterých sdělil velké bohatství. Tím na sebe strhl pozornost tehdejších pohanských pronásledovatelů.⁸⁵ Vše vyvrcholilo v roce 249 za vlády císaře Decia (249–251), kdy vypuklo pronásledování křesťanů. Decius neusiloval o fyzickou likvidaci křesťanů, ale chtěl je svými tvrdými opatřeními přinutit vzdát se křesťanské víry. Nařídil tedy, aby každý občan přinesl na usmíření bohů povinnou oběť. Kdo obětoval, byl omilostněn, v opačném případě byl uvězněn, nebo dokonce zabit, nejčastěji upálením. Dle informací dnešních historiků se ze strachu o život vzdali své víry i ti nejvyšší představitelé - biskupové a kněží.⁸⁶ Před pronásledováním utekl Pavel do hor, kde ve skalnaté hoře našel malou jeskyni. Když vešel dovnitř, uviděl vysoký datlovník, stékající pramen vody a další jeskyně.⁸⁷ Zjistil, že je to opuštěná mincovna padělatelů.⁸⁸ Toto obydlí

⁸¹ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, s. 214.

⁸² Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 9.

⁸³ Tamtéž, s. 9.

⁸⁴ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, s. XXVII.

⁸⁵ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 20.

⁸⁶ Suchánek, D., Drška V. *Církevní dějiny*, Praha: Grada Publishing, 2013, s. 48.

⁸⁷ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 21.

⁸⁸ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 219.

utvrdilo Pavla v jeho úmyslu přerušit kontakt se světem a svůj život soustředit na sjednocení s Bohem.⁸⁹ Životopis Pavla s názvem *Vita sancti Pauli* sepsal svatý Hieronymus⁹⁰ při svém pobytu v poušti.⁹¹

4.4. Ženská askeze

Mezi představiteli egyptského mnišství bylo možné nalézt i ženy - mnišky. Ženské mnišství mělo stejné počátky jako to mužské. Dějiny raného křesťanství dokazují existenci therapeutek a asketek, které žily buď jednotlivě ve svých rodinách či ve společenstvích.⁹² První skupina mnišek se shromáždila na konci 20. let 4. století pod vedením sestry svatého Pachómia.⁹³ Avšak než začaly časy mnišek, byla doba domácí askeze. Ženy neopouštěly své domovy a oddávaly se modlitbě a postům. Často se stávalo, že žena chtěla odejít do kláštera, ale nemohla opustit svůj domov, protože členové její rodiny onemocněli, nebo se musela postarat o děti.⁹⁴

4.4.1. Komunity

Ženské mnišství se rozvíjelo ve dvou základních formách. Existovaly dvojité kláštery, kdy ženská komunita pobývala v blízkosti mužského kláštera. Později však vznikly i samostatné ženské kláštery. První klášter pro mnišky vybudoval Pachómios a jeho správu svěřil své sestře Marii. Na mnišky žijící v kláštorech se nahlíželo s jistou nedůvěrou, neboť byly obviňovány z hlouposti, nestálosti, či nedostatku silné vůle.⁹⁵

4.4.2. Poustevnice

I egyptské mnišství mělo své ženské typy. Velice přísný asketický život vedla žena jménem Synklétiké. Po smrti svých rodičů odešla do pouště. Po nějaké době se k Synklétiké přidaly i jiné ženy, pro které se stala duchovní matkou. Životopis *Život svaté Synklétiky* sepsaný na konci 4. či počátku 5. století zachytil její naučení o základech mnišství - modlitbě, lásce, pokoře a chudobě. Synklétika se stala vzorem

⁸⁹ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 21.

⁹⁰ Hieronymus = křesťanský spisovatel, teolog, církevní Otec.

⁹¹ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 219.

⁹² Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 142.

⁹³ Pachómios = Asketický život začal jako poustevník. Později založil osm klášterů, z nichž jeden pro ženy.

⁹⁴ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 102.

⁹⁵ Tamtéž, s. 102-109.

trpělivosti a snášení utrpení, jež ji trápilo ve stáří.⁹⁶ Život v tvrdé askezi a manuální práci prožila též svatá Eufrasia (zřejmě 380–410). Eufrasia žila spolu se svým otcem, který pro ni zamýšlel perspektivní život a sňatek. Eufrasii však přitahovaly mnišské ideály a asketický život. Věděla, že ji otec najde v jakémkoliv ženském monastýru, a tak se převlékla za muže a celý svůj život prožila v mužském klášteře jako muž. Svoji pravou totožnost prozradila ostatním mnichům a otcí až krátce před svou smrtí.⁹⁷ Na Východě se svatá Eufrasia připomíná dodnes, při skládání slibů mnišek.⁹⁸ K asketickému životu se obrátila také mniška Lea. „Vyměnila své postavení ve světě za službu Kristu, krásné šaty za pytlou, noci trávila na modlitbách, jedla skromně a žila pokojným životem.“⁹⁹ Dívka Asella se pro asketický život rozhodla ve velmi mladém věku. Bez vědomí rodičů prodala svůj zlatý náhrdelník, oblékla tmavé šaty a začala uskutečňovat svatý záměr zasvětit se Bohu. Asella žila zavřena v malé cele, která ji sloužila jako místo k modlitbě a odpočinku. Nevycházela na veřejnost a nemluvila s muži. Pracovala rukama, jedla pouze chléb se solí a pila studenou vodu. „Půst jí byl zábavou a hladovění osvěžením.“¹⁰⁰

4.5. APOFTHEGMATA

4.5.1. Charakteristika

Významným dokumentem, který zachycuje zvyklosti a fakta ze života na poušti jsou tzv. Apofthegmata.¹⁰¹ Jde o příběhy, vyprávění či výroky z poustevnického světa. Slovo APOFTHEGOMAI znamená něco vyhlášovat či vyřknout.¹⁰² Apofthegmata jsou založena na principu dialogu mezi žákem, který se ptá zkušeného otce - *abby* a on mu odpovídá.¹⁰³ Prvotní informace o původu sbírek nalzáme v díle *Praktikos (Mnich)* Eugaria z Pontu ze 4. století.¹⁰⁴ Eugarios (+345) se jako první pokusil o uspořádané zpracování spirituality pouště. Pod vlivem Grégoria z Nazianzu¹⁰⁵ vstoupil do služeb církve, avšak v roce 383 odešel do egyptské pouště a žil v mnišském centru Nitrium,

⁹⁶ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 142.

⁹⁷ Tamtéž, s. 143.

⁹⁸ Tamtéž, s. 142.

⁹⁹ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 229.

¹⁰⁰ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 230.

¹⁰¹ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 28.

¹⁰² Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 148.

¹⁰³ *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců I.*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a Markéty, 2000, s. 19.

¹⁰⁴ *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců I.*, s. 20-21.

¹⁰⁵ Grégorios z Nazianzu = křesťanský teolog 4. století. Roku 361 byl vysvěcen na kněze.

později toto místo opustil a odešel do ještě hlubší pouště do Kellií, kde prožil čtrnáct let. Eugarios zemřel roku 399.¹⁰⁶

Základním zdrojem pro Apofthegmata bylo Písmo svaté a jejich cílem bylo pomoci člověku na cestě za spásou.¹⁰⁷ V Apofthegmatech je zdůrazněna role otců, kteří mnichům radili a pomáhali. Nejdůležitější bylo, aby se člověk oprostil od vášní, miloval Boha a dodržoval jeho přikázání - nelhal, nekradl, modlil se, neměl nenávisť k žádnému člověku, konal dobro, byl laskavý a skromný.¹⁰⁸ Člověk, jenž se rozhodl odejít do pouště, hledal radu u moudrého mnicha, který ho přijal za svého žáka. Učení starců probíhalo spíše v příkladu než ve slovech. Žák se učil ovládat své myšlenky, aby zvládl rozeznat pozitivní i negativní touhy a motivace. Tak poznal sám sebe, našel čistotu srdce a stal se silným a schopným v duchovním boji s negativními silami zla.¹⁰⁹

4.5.2. Obsah

Apogthegmata představují duchovní zkušenosti a modlitby. Obsahují slova a myšlenky, které byly vytrženy z kontextu poutníkového života. Tvoří rychlý vhled do duchovního života různorodých mnichů a týkají se především potřeb konkrétních osob.¹¹⁰ Podat komplexní pohled těchto mimořádně zajímavých literárních památek přesahuje možnosti této bakalářské práce. Poukázat lze pouze na nejzajímavější oddíly a motivy. Např. ve třetím díle *Apofthegmat* je popsán velice podnětný příběh o tom, jak šel světský člověk se svým synem navštívit jednoho starce. Cestou jeho syn zemřel, avšak muž zachoval klid a vzal ho s vírou ke starci. Padl mu se synem k nohám, jako když dělali poklonu, aby jim stařec požehnal. Otec poté vstal a chlapce nechal ležet u nohou starce a odešel. Stařec si myslel, že se mu dítě stále klání, a tak mu řekl „*vstaň a běž ven.*“ Dítě vstalo a odešlo. Nevěděl, že dítě bylo mrtvé a touto větou ho vzkřísil.¹¹¹ Ve druhém díle *Apofthegmat* zase vypráví stařec o životě jednoho bohatého rolníka, který chtěl své syny naučit řemeslo. Otec řekl synům: „*Chlapci, víte, jak jsem zbohatl, proto i vy zbohatnete, když mě poslechnete.*“¹¹² Chlapci prosili otce, aby jim sdělil své tajemství, po kterém budou bohatí. Otec to udělal šikovně, nechtěl totiž, aby jeho synové byli nedbalí, a tak jim řekl, že je pouze jeden den v roce, ve kterém, když

¹⁰⁶ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 152-153.

¹⁰⁷ *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců I.*, s. 26-27.

¹⁰⁸ *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců II.*, s. 51.

¹⁰⁹ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 149.

¹¹⁰ *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců I*, s. 27.

¹¹¹ *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců III*, s. 52.

¹¹² *Apofthegmata - výroky a příběhy pouštních otců II*, s. 63.

člověk pracuje, bude bohatý, ale jelikož zapomněl jaký den to je, doporučil synům, aby pracovali denně, neboť kdyby jeden den zapomněli, mohl by to být právě ten svatý.¹¹³

4.5.3. Makarios Egyptský

Proslulou postavou Apofthegmat je Makarios Egyptský (+okolo 300). Apofthegmata přinášejí informace o jeho mocných činech¹¹⁴ a mluví o něm jako o „*pozemském bohu*,“¹¹⁵ neboť uměl přikrývat chyby bratrů. Makarios se ve třiceti letech uchýlil do samoty v okolí nilské delty.¹¹⁶ Na poušti žil šedesát let a založil monastické středisko ve Skétis, kde byl posléze vysvěcen na kněze.¹¹⁷ Stal se velmi známým kazatelem proslulým svou moudrostí a konal přísné posty a kající skutky. V letech 373 - 375 byl vyhnán na příkaz ariánského biskupa Lucia za vlády ariánského císaře Valenta na nilský ostrov,¹¹⁸ který obrátil na křesťanskou víru. Makarios vedl komunitu anachórétů,¹¹⁹ která se velmi rychle rozrostla, a tím se rozšířil i jeho duchovní vliv.¹²⁰ Připisují se mu četná uzdravení a dar předpovídání budoucnosti. Pohany získával svou vlídností a dobrotou.¹²¹

¹¹³ Tamtéž, s. 63-64.

¹¹⁴ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 151.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 151.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 150.

¹¹⁷ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 109.

¹¹⁸ Rulíšek, H. *Slovník křesťanské ikonografie*, s. 238.

¹¹⁹ Anachoreti = pouštní mniši.

¹²⁰ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 151.

¹²¹ Rulíšek, H. *Slovník křesťanské ikonografie*, s. 238.

5. CENOBITSTVÍ

5.1. Charakteristika

Zcela rozdílnou formou mnišského života od anachoreze bylo cenobitství (nebo také koinónia).¹²² Cenobitní mnišství vzniklo v Egyptě na začátku 4. století,¹²³ avšak vedle rozvíjejícího se cenobitství nezanikalo eremitství. Je třeba upozornit skutečnost, že eremitské kolonie stále existovaly a vztah mezi těmito odlišnými formami byl poměrně přátelský. Cenobitství se považovalo za první školu asketického života, oproti tomu eremitství se chápalo jako vyvrcholení asketického života.¹²⁴ Cenobitství představuje přísně uspořádaný, společný život mnichů.¹²⁵ Ve společném životě šlo o postavení se pod vedení Písma, stejně jako v životě poustevníků.¹²⁶ Život samotáře byl velice obtížný a nebezpečný, většinou ho byli schopni zvládnout pouze silní jedinci. Obyčejný člověk by se ze samoty zhroutil, či upadl do zoufalství, a z tohoto důvodu se asketický život vedl snadněji s podporou obce, která se soustředila na stejný cíl.¹²⁷ Cenobitství se vyznačovalo naprostou poslušností a chudobou. Mnich si nemohl určit míru své chudoby, protože se této možnosti zřekl. Veškeré jeho vlastnictví se stalo majetkem kláštera a jedincovi nebylo dovoleno se svým majetkem jakkoliv nakládat, a dokonce nesměl používat ani věci každodenní potřeby, neboť sloužily ke společnému užití.¹²⁸

5.2. Pachómios

Cenobitství se pojilo s Egypťanem Pachómiem (292–346),¹²⁹ jenž měl velký podíl na vývoji mnišského života na Východě a Západě. Pachómios se narodil do pohanské rodiny. Ve dvaceti letech byl násilně odveden do armády, kde na něho zapůsobili křesťané svou vírou. Po návratu z armády se stal katechumenem¹³⁰ a nechal se pokřtít s tím, že chce sloužit lidem ve dne i v noci. Okolo roku 320 odešel

¹²² Cenobitství = označení pro společný život mnichů. Žili v komunitě či klášteře dle nějakého řádu - Řehole.

¹²³ Drobner, H. R. *Patrologie: úvod do studia starokřesťanské literatury*, Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 467.

¹²⁴ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 32.

¹²⁵ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 29.

¹²⁶ Puzichová, M. Předmluva - vznik mnišství. In *Řehole Benediktova*, s. XXIII.

¹²⁷ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 12.

¹²⁸ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 31.

¹²⁹ Tamtéž, s. 29.

¹³⁰ Katechumen = vyškolený. Označení pro ty, kteří se připravují na křest, a na přechod do církve.

do opuštěné vesnice jménem Tabennésis, kde chtěl pokračovat ve svém anachórétském životě. Podle legendy dal Bůh Pachómiovi znamení - „*měl sloužit lidem a smiřovat je s Bohem.*“¹³¹ Pachómios pochopil, že by měl vytvořit nějaký společný prostor pro druhé - MONASTÉRION.¹³² Chtěl pomoci asketům a vybudovat prostor, kde by byli chráněni a nebyli odkázáni sami na sebe.¹³³ Vznikla tak organizace, kde všichni žili ve společném vlastnictví. Organizační uspořádání spočívalo v tom, že každý mnich žil soběstačně a část věnoval ke společnému užití.¹³⁴

V knize *Spiritualita křesťanského Východu* je popsán rozhovor Jana Kassiána¹³⁵ s mužem, jenž zdůvodňuje, proč se zřekl svobody pouště a dal přednost životu v cenobitství. Vysvětlil, že žil třicet let v cenobitním klášteře a dvacet let na poušti, kde později musel řešit starosti o potřeby těla,¹³⁶ proto se vrátil do cenobia a svůj návrat zdůvodnil takto: „*Zde se nepotřebuji starat o to, co budu přes den dělat; nemusím se starat ani o prodej ani o nákup; zmizela nevyhnutelná potřeba obstarávat si celoroční chléb; není zde ani stín starostí o hmotné věci, že bych musel zajišťovat své vlastní potřeby nebo potřeby početných návštěvníků.*“¹³⁷

5.3. Život v klášteře

Pachómios založil svůj první klášter v Tabennésidě v Thébaidě a později vznikaly další,¹³⁸ avšak jeho kláštery připomínaly spíše zemědělské osady.¹³⁹ Ke klášteru náležel přesně ohraničený a od vnějšku oddělný prostor pro mnichy, dále společné a pro všechny stejné stravování, ošacení, práce a společná modlitba. Podobu kláštera vnímal Pachómios zřejmě z představy vojenského prostoru, kde strávil dost času jako voják. Stejně jako ve vojenském táboře, tak i v klášteře musely být ochranné zdi, hala pro meditaci a uctívání, obydlí pro hosty a též prostor pro společné modlitby.¹⁴⁰ Pachómios vydal určitá pravidla, neboli *Řeholi*, jež určovala režim dne, a dle které se všichni mniši v klášteře řídili.¹⁴¹ Pachómiova pravidla nařizovala

¹³¹ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 145.

¹³² Tamtéž, s. 145-146.

¹³³ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 30.

¹³⁴ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 146.

¹³⁵ Jan Kassián = muž, jenž svými spisy ovlivnil západní mnišství.

¹³⁶ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 278-279.

¹³⁷ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 279.

¹³⁸ Tamtéž, s. 30.

¹³⁹ Krügerová, K. *Řády a kláštery*, s. 16.

¹⁴⁰ Chitty, D. J. *The desert a city*, Basil Blackwell and Mott, Oxford 1966, s. 22.

¹⁴¹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 30.

kandidátům, zůstat několik dní před branou kláštera, aby byla vyzkoušena jejich upřímnost.¹⁴² Řehole byla sepsána egyptsky a přivezena svatému Hieronymovi do Betléma k překladu do latiny.¹⁴³ Tato pravidla byla úzce spojena s Písmem svatým.¹⁴⁴ Pachómios formoval mnichy podle Písma svatého, učil je, jak se zřící světa, a jak následovat Spasitele. Písmo si jedinci zpívali celý den při práci a u večere se vzájemně zkoušeli z jeho pochopení.¹⁴⁵ Dle Pachómia by mělo být cílem každého mnicha dosáhnout v co nejdokonalejší podobu s Kristem. Bible se stala základním pilířem pro život koinónia, kde bylo možné žít s láskou a s vzájemnou pomocí na cestě k dokonalosti.¹⁴⁶

Posupně však docházelo k úpadku Pachómiových klášterů, a to z důvodu, že nebyl nalezen žádný následovník, který by byl natolik schopný a silný jako Pachómios. Také došlo k velkému nárůstu klášterů, a tím i k zániku klášterního svazu kvůli velkému návalu obyvatel.¹⁴⁷

5.4. Basil Veliký

Basil Veliký (329/330–379) patřil stejně jako Pachómios k zakladatelům raného mnišství.¹⁴⁸ Basila přitahoval asketický život, a tak se v letech 357 - 358 vydal na cestu po Palestině a Egyptě, na níž hledal svého duchovního vůdce. Navštívil poustevnické kolonie,¹⁴⁹ a poznal mnišská centra v Palestině, Sýrii a Egyptě.¹⁵⁰ Tím získal zkušenosti a vytvořil monastický program.¹⁵¹ Za nějaký čas se vrátil do svého domova a uchýlil se na opuštěné místo poblíž Annesi na severu Malé Asie, kde se k němu přidali další poustevníci. Basil se pokusil vést osamělý život,¹⁵² avšak pro poustevnictví velké nadšení neměl. Bůh podle něho nestvořil „člověka jako tvora osamělého, a divokého, ale jako mírného a společenského.“¹⁵³ Přikláněl se spíše k cenobitství, na které se později zaměřil.¹⁵⁴ Basil byl přesvědčen, že osamělý život nedával člověku možnost

¹⁴² Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 118.

¹⁴³ Wipszycka, E. *Mniši-nejen ti svatí*, s. 28.

¹⁴⁴ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 30.

¹⁴⁵ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 179.

¹⁴⁶ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 146-147.

¹⁴⁷ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 31.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 36.

¹⁴⁹ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 13.

¹⁵⁰ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 232.

¹⁵¹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 36.

¹⁵² Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 13.

¹⁵³ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 37.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 37.

k tomu, aby si vyzkoušel různé ctnosti jako trpělivost, pokoru, či vykonání různých skutků milosrdenství.¹⁵⁵ Chybělo zde také bratrské napomínání, protože samotář žijící na poušti, ztratil bratrskou a společenskou podporu.¹⁵⁶ Podle Basila nabízel život v cenobiu lepší cestu,¹⁵⁷ neboť „*ti, kdo sledují stejný cíl, nalézají ve společném soužití, o tom jsem přesvědčen, daleko více prospěchu.*“¹⁵⁸ Vytvořil tedy cenobitskou obec, jež se stala příkladem pro ostatní kláštery.¹⁵⁹ Komunitu tvořili různí lidé - křesťané, kteří chtěli žít podle evangelia, vojáci, otroci, zemědělci, opuštěné manželky a manželé. Lidé v komunitě vedli skromný život, spali na zemi, jedli pouze vegetariánskou potravu, společně se modlili a pracovali.¹⁶⁰ Vzájemně si pomáhali a společně dodržovali Boží přikázání.¹⁶¹ Komunitu označoval jako ADELFOFOTÉS - FRATERNITAS a představovala pro něj místo, kde bylo možné žít skutečný křesťanský život. Jedinou řeholí bylo Písmo svaté, ze kterého čerpal odpovědi na různé otázky týkající se života.¹⁶² Uvědomoval si, že dokonalý vzor asketického života měl stát na nadpřirozeném základě, tedy na Božím slově, jenž se nacházelo v evangeliu a spisech Nového zákona. Proto od svých mnichů vyžadoval znalost evangelií, které jim četl a vysvětloval.¹⁶³

Své myšlenky sepsal do tzv. *Velké a Malé řehole*. Ve *Velké řeholi* vysvětluje lásku k Bohu, která nám je podle Basila vrozená, máme ji v sobě od narození a člověk tuto lásku musí skrze cestu evangelia nadále rozvíjet. Ve své řeholi zmiňuje i Boží krásu, o které říká, že ji má člověk obdivovat, protože je k tomu hodna. Další otázkou, kterou se Basil zabývá je láska k bližnímu, ta je spojena s láskou k Bohu,¹⁶⁴ neboť „*kdo miluje Boha, bude milovat svého bližního, opakují, kdo miluje svého bližního, naplnil svůj úkol lásky k Bohu a Bůh to chápe jako dar pro něj samého.*“¹⁶⁵

¹⁵⁵ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 14.

¹⁵⁶ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 255.

¹⁵⁷ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 13.

¹⁵⁸ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 235.

¹⁵⁹ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 13.

¹⁶⁰ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 232.

¹⁶¹ Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu*, s. 260.

¹⁶² Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 232-233.

¹⁶³ Novotný, J. *Basil Veliký a jeho doba*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 57.

¹⁶⁴ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 233-234.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 234.

Se svatým Basilem byl spojován jeho věrný přítel Grégorias, který se později stal biskupem v Sassimu. Seznámili se na studijním pobytu v Athénách a celý svůj život spolupracovali a vzájemně se doplňovali, i přes to, že jejich povahy byly velice odlišné. Grégorias se po ukončení studií vrátil zpět do svého domova, kde promýšlel otázku týkající se zřeknutí se světa. Toužil se připojit k mnišské praxi a komunitě přítele Basila, ale pociťoval váhání a obavy. Po dlouhém zvažování mezi osamělým a aktivním životem mnicha si zvolil střední cestu. Stal se poustevníkem a zároveň zůstal činným ve světě. Způsob jeho života se mu jevil jako dokonalý a snažil se být užitečným a pravým Božím přítelem. Grégorias byl velice očarován atmosférou samoty, modlitbou a fyzickou prací.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 253-255.

6. ROZŠÍŘENÍ A VLIV EGYPTSKÉHO MNIŠSTVÍ

6.1. Jeruzalém

V letech 407 - 408 pronikly do poustevn barbarské kmeny, které jej zničily a země mnichů se staly neobyvatelné. Mniši opouštěli pouště a svůj způsob života přenášely do jiných zemí. Mnišským střediskem se stal Jeruzalém - *Svaté město*, které ve 4. století navštěvovaly davy poustevníků a přidávali se mniši i mnišky.¹⁶⁷ V Jeruzalémě vznikaly kláštery z iniciativy poustevníků, kteří přicházeli ze západní části římské říše. Okolo roku 380 byly v Jeruzalémě postaveny dva kláštery, z nichž jeden pro mnichy a druhý pro mnišky, založené na Olivové hoře Melaniou Starší a Rufinem z Aquileue.¹⁶⁸ Oba se vydali do pouště navštívit egyptské poustevníky a posléze se rozhodli po jejich vzoru utvořit podobné.¹⁶⁹ Systém těchto klášterů se stal pro poutníky útočištěm, kde mohli na nějakou dobu pobýt.¹⁷⁰

6.2. Palestina

Palestinské mnišství se velmi rychle stalo nezávislé na egyptské formě. V Palestinské oblasti bylo založeno mnoho klášterů, které si rychle získaly proslulost. Mnohé z nich vytvořil mnich Charitón (Charitún),¹⁷¹ který se dle dochovaných pramenů stal prvním poustevníkem judské pouště.¹⁷² Severovýchodně od Jeruzaléma postavil klášter ve Faranu. Od Charitóna pochází pojem *laura*, kterým se označovaly východní kláštery.¹⁷³

V Palestině působil muž Hilarion Veliký z Gazy. Stal se žákem svatého Antonína a okolo roku 306 odešel do pouště, kde se i přes neustálou modlitbu setkal s tělesnými pokušeními.¹⁷⁴ Při životě se udržoval pomocí šťávy z bylin a několika fíky a celý život jedl až po západu slunce. Často se modlil, zpíval žalmy, spal na rohoži a nosil oblečení, dokud se nerozpadlo.¹⁷⁵ Hilarion měnil místa svého pobytu, neboť byl ohrožován lupiči. Nejdříve mu sloužila k obydlí malá komůrka, později žil v chýších, či

¹⁶⁷ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 33-34.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 34.

¹⁶⁹ Lawrence, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 18.

¹⁷⁰ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 34.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 34.

¹⁷² Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 54.

¹⁷³ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 34.

¹⁷⁴ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 72.

¹⁷⁵ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 243.

v poustevnických osadách, tím vznikl první palestinský klášter.¹⁷⁶ Před Hilarionem nebyl v Palestině ani Sýrii žádný klášter, a proto byl považován za zakladatele mnišství v této oblasti. Hilarionův klášter vzkvétal a přicházely za ním davy nemocných a posedlých.¹⁷⁷ Hilariona navštěvovali lidé všech vrstev - biskupové, kněží, muži, ženy, neboť se doslechli o jeho zázračných schopnostech uzdravování a vymýtání démonů. Takto obtěžován společností se odebral do ústraní a žil skrytý v samotě u města Pafu. Hilarion zemřel roku 371 a jeho životopis byl sepsán svatým Jeronýmem.¹⁷⁸

6.3. Sýrie

Pod egyptským vlivem vznikala nová centra například v Malé Asii, avšak pouze jedna oblast dokázala být nezávislá na egyptské tradici, a to Sýrie, jež se vyvinula z domácích asketických kořenů.¹⁷⁹ Sýrie se od čtvrtého do šestého století stala hlavní oblastí rozvoje mnišství.¹⁸⁰ Mnišství se zde vyvíjelo z předmnišské askeze nezávisle na egyptských vlivech, nicméně od 4. století docházelo k vzájemnému ovlivňování.¹⁸¹

6.3.1. Askeze

Askeze eremitů v Sýrii měla oproti té egyptské neobvyklou formu. Asketi se poutali železnými řetězy, či se doživotně zavírali.¹⁸² Mniši též „neměli obydlí, nesvítili, netopili, nepili, nejedli vařenou potravu, vázali si nohy, zavírali se, nechávali otevřené rány.“¹⁸³ V tomto prostředí vznikl nový druh askeze - stání na sloupu. Asketa Symeón Starší žil na devítimetrovém sloupu přes třicet let.¹⁸⁴ Symeónés jedl jednou týdně a pravidelně dodržoval čtyřicetidenní hladovku, při které nejprve stál a chválil Boha, ale v posledních dnech z důvodu vyčerpání a únavy již polehával. Když se postavil na sloup, prohlásil, že již nesešoupí, a aby vydržel stát celých čtyřicet dní, přivázal své tělo pevně provazem ke sloupu. Symeónés získal velký obdiv, vzhlíželo k němu mnoho lidí a v každé dílně stála jeho soška jako symbol bezpečí a ochrany. Symeón ukázal

¹⁷⁶ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 72.

¹⁷⁷ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 244-245.

¹⁷⁸ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 72-73.

¹⁷⁹ Pavlík, J. In *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*, s. IX.

¹⁸⁰ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 110.

¹⁸¹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 35.

¹⁸² Tamtéž, s. 35.

¹⁸³ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 109.

¹⁸⁴ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 35.

velké sebeovládání. Nepřetržitě se modlil, uzdravoval bližní a byl velice skromný a laskavý muž. Během svého života vykonal mnoho divů a vydržel spoustu námah.¹⁸⁵

6.3.2. Syrské kláštery

V šestém století začaly být staré mnišské chatrče nahrazovány kláštery, jenž měly vzhled zemědělských statků. Umístění klášterů odpovídalo cíli mnišského života a stavěly se na nepřístupných, hornatých a pustých místech. Syrské kláštery přijímaly všechny, dospělé i děti. Téměř ve všech klášterech se nacházel světlý, prostorný sál, jenž sloužil jako sirotčinec, nebo jako prostor k ubytování poutníků. Mniši umývali poutníkům nohy, živili je a ubytovali na libovolnou dobu.¹⁸⁶

V menších klášterech se shromažďovali učedníci okolo nějakého významného starce, stavěli si cely v jeho blízkosti, ve kterých se nesměli navzájem navštěvovat a po práci, po společném jídle a modlitbě se každý vracel do svého obydlí. Modlitba byla rozdělena na modlitbu společnou, modlitbu soukromou a duchovní cvičení. Každý klášter si určoval délku modlitby sám, někteří zpívali žalmy pětkrát denně, jiní sedmkrát denně. Jiným druhem modlitby byla četba Písma svatého, jenž mělo velkou autoritu.¹⁸⁷

Fyzická činnost se stala pro mnichy všeobecným zaměstnáním. Pletli vějíře, koše, tkali lodní plachty, nebo se věnovali zemědělství. V menších klášterech se pěstovalo pouze to, co sloužilo k obživě a ostatní plodiny se staly směnným zbožím. Výsledky práce prodával ekonom na trhu a kupoval věci pro komunitu.¹⁸⁸

Mniši museli zachovávat poslušnost představenému, chudobu a čistotu. Autorita představeného byla absolutní a prohřešky vůči ní se přísně trestaly. Čistota v klášteře byla samozřejmá a ženy neměly přístup do mužských klášterů a naopak. Mnich nemohl jít ani se svou matkou či sestrou. *Rabbulova pravidla*¹⁸⁹ zakazovali mnichům soukromé vlastnictví a na každý nákup museli mít povolení představeného. Důležitým prvkem mnišského života byla stálost přebývání na jednom místě. Mniši se nesměli toulat a opouštět klášter. Většinou však tento zákaz nedodržovali a navštěvovali nemocné, nebo si zařizovali rodinné záležitosti mimo klášter.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Pavlík, J. In *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*, s. 113-122.

¹⁸⁶ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 115-127.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 115-120.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 120-121.

¹⁸⁹ Rabbula = nejprve žil jako mnich v klášteře, později se stal biskupem v Edesse. Jeho jméno je spojeno se syrským překladem Písma.

¹⁹⁰ Novotný, J. *Mnišství na Blízkém východě*, s. 124-125.

6.4. Jeroným

Jeroným (nebo také Hieronymus) představoval důležitou postavu římské askeze. Vedl asketickou, duchovní a biblickou výuku mezi aristokracií, a tím vytvářel cestu po západní mnišství.¹⁹¹ Prostřednictvím svých spisů seznámil západní svět s prvními klášterními pravidly a se životem egyptských pouštních otců.¹⁹² Jeroným se narodil kolem roku 347 na hranicích mezi Dalmácií a Pannonií v křesťanské a dobře situované rodině. Vystudoval filozofii, rétoriku a gramatiku v Římě. Z Říma se vydal do politického a kulturního centra Trevíru, kde žil Hieronymus intenzivně křesťansky. Okolo roku 370 opustil město a odešel na poušť Chalkis vést asketický život poustevnického typu. V roce 379 odešel z pouště do Antiochie, kde byl vysvěcen biskupem Paulinem na kněze. Avšak ani zde nesetřval dlouho, odešel do Kónstantinopole a posléze na pozvání přátel do Říma. V Římě se stal sekretářem papeže Damase I., který jej přijal s nadšením. Jeroným svými asketickými ideály zapůsobil na Římány, zejména pak na Římanky z vyšší společnosti a zasvěcoval ženy do tajů Písma, do duchovního života, i do biblických jazyků. Mezi ženy, se kterými měl Hieronymus nejsilnější pouto patřila Paula a její dcery, zejména dcera Eustochie. Jeroným Eustochii velice obdivoval a považoval ji za ztělesnění ideálu Kristovy nevěsty. Roku 385 opustil Jeroným společně s Paulou a jejími dcerami Řím a vydali se do Palestiny, kde se usadili v Betlémě. Z Pauliných finančních prostředků zde byly vybudovány dva kláštery, z nichž jeden byl mužský a druhý ženský.¹⁹³ Hieronymus během působení v Římě napsal traktát *Dopis panně Estochium*, jenž byl věnován dceři přítelkyně Pauly. Eustochia později nastoupila na místo své matky jako představená kláštera a Hieronymus ji byl přítelem. Nabádal ji, aby se nestýkala s vdanými a ovdovělými ženami, dále upozorňoval Eustochii, aby se neustále modlila a dodržovala každodenní půst. Proti erotickým myšlenkám měla bojovat a mysl zaměstnávat jen Kristovy slovy.¹⁹⁴

Jeroným překládal bibli, sepsal životopisy mnichů a po smrti své duchovní přítelkyně a podporovatelky Pauly v roce 404, začal překládat pachómiovské texty. Hieronymus se pokusil o celkový přehled Pachómiova mnišského díla, včetně života v klášteře. Každý klášter měl své představené a společným rysem mnichů byla chudoba,

¹⁹¹ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 40.

¹⁹² Krügerová, K. *Řády a kláštery*, s. 15.

¹⁹³ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 212-222.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 221-223.

a péče o nemocné.¹⁹⁵ Dalším Jeronýmovým dílem byl životopis prvního poustevníka Pavla s názvem *Vita sancti Pauli*. Příběh Pavla ukazuje na jeden z možných historických zdrojů vzniku mnišství - únik před pronásledováním a nalezení místa v poušti.¹⁹⁶

6.5. Jan Zlatoústý

Spojitost mezi křesťanstvím a mnišstvím lze zpozorovat v díle Jana Zlatoústého (Chrysostomos +407), pro kterého se stalo mnišství vzorem křesťanského žití a duchovním pilířem společnosti.¹⁹⁷ Jan studoval rétoriku a Písmo svaté, avšak teologie nebyla jeho cílem, neboť si přál žít mnišský život, který vedl nejprve v rodné Antiochii a později se uchýlil k asketům do hor, kde žil jako poustevník v jeskyni na hoře Sylpios. Přísný asketický život mu však přivodil značné zdravotní potíže, a tak se musel vrátit do Antiochie, kde se v roce 386 stal pro své kazatelské schopnosti knězem a o dva roky později byl jmenován biskupem konstantinopolským. Funkci biskupa přijal s nečekanou odhodlaností a svědomitostí, a přestože získal takovéto postavení neprestal být mnichem a asketický život vedl i nadále v biskupském paláci, což mu bylo vyčítáno. Jan získal své obdivovatele mezi chudými, ale také mocné nepřátele z politiky a církve, kterým se podařilo Jana v roce 404 poslat do exilu, kde na následky strádání roku 407 zemřel.¹⁹⁸

Mnišství bylo pro Jana znamením přicházejícího království a andělským životem, jak sám řekl: „*Půjdete - li nyní na poušť do Egypta, zjeví se před vašimi očima jako nejužasnější ráj s tisíci andělských chórů s lidskou tváří, se zástupy mučedníků a společenstvími paniců a panen.*“¹⁹⁹ Každý člověk by měl dle Jana vést dokonalý život. Touto dokonalostí měl na mysli život plný lásky k Bohu.²⁰⁰ Jan si přál, „*aby četba a meditace bible vedly mnichy i lidi ve světě, aby se všichni postili, konali bdění, žili střídě, usilovali o intenzivní a neustálou modlitbu.*“²⁰¹

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 214-250.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 219-221.

¹⁹⁷ Frank, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 35-321.

¹⁹⁸ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, s. 304-305.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 310.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 307.

²⁰¹ Tamtéž, s. 306.

6.6. Jan Cassianus

Propojení mnišské teologie a původních mnišských zkušeností se objevuje též v díle mnišského autora Jana Cassiana. Jan se narodil roku 365. Již ve svých sedmnácti letech dal přednost mnišskému životu a společně se svým druhem Germanem navštívil poustevnické oblasti v Egyptě. Jeho kroky vedly do Skétis, kde poznal společenství, které navazovalo na teorii poustevnického života Makaria Egyptského a navštívil také mnišskou oblast Kellii.²⁰² Po roce 399 opustil Cassianus Egypt a uchýlil se k Janu Zlatoústému z Kónstantinopole. V této době zemřel jeho přítel a Jan okolo roku 415 odešel do města Marseille, kde založil dva kláštery, jeden pro muže a druhý pro ženy,²⁰³ ve kterém údajně pobývala Cassianova sestra. Zde také sepsal spisy o mnišské dokonalosti a monasticismu v Egyptě.²⁰⁴ Jan byl velice zkušený učitel a ve své nauce čerpal ze zkušenosti Otců pouště. První dílo, které pojmenoval sám *Cassianus*, popisuje, jakým způsobem mniši žili, jak se oblékali, popisuje symboliku mnišského oděvu či jak probíhala každodenní modlitba. Celá jeho kniha je výkladem Bible a Jan se snažil objasnit, na čem stojí princip monasticismu - pouze člověk, jenž prožil asketický život, mohl na základě své zkušenosti hovořit o věcech týkajících se mnišství.²⁰⁵

6.7. Další představitelé

Theodórétos z Kyrru popisuje osud syrského poustevníka Markiana. Markianos měl urozený původ a pocházel z císařského paláce, avšak přepychu se vzdal, vše odvrhl a usadil se uprostřed pouště. Veškerou lásku věnoval Bohu a božským věcem. Na poušti si postavil malou komůrku, do které se nevešel ani on sám. Žil uzavřený v malém prostoru bezustání a nestýkal se s žádnými lidmi. Zpíval si chvalozpěvy, četl božské výroky a modlil se. Jedl pouze malé množství chleba, aby se nikdy nenasytil, hladověl, žíznul a tělu obětoval jen tolik, kolik potřebuje na udržení života.²⁰⁶ Markianos důvěřoval Bohu a získal divotvornou moc, o které nechtěl, aby se někdo dozvěděl, jelikož se obával zloděje ctností, který by mu ji mohl vzít. Později založil Markianos

²⁰² Tamtéž, s. 175.

²⁰³ Tamtéž, s. 176.

²⁰⁴ Koupil, O., Úvod - In Jan Cassianus. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí*, s. xxii-xxiii.

²⁰⁵ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství I*, s. 177.

²⁰⁶ Pavlík, J. In *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*, s. 26-27.

dvě mnišské školy a dostal dva druhy - Eusebia a Agapéta, kteří si postavili svůj domek opodál.²⁰⁷

Dále Theodórétoš líčí osud muže Iúlianose, který se usadil v jeskyni. Stravoval se pouze jednou týdně ječným chlebem s otrubami a k tomu přikusoval sůl. K chlebu pil vodu z přirozeného pramene a zpíval Davidovy chvalozpěvy. Později se o Iúlianovi dozvědělo mnoho lidí, kteří se k němu přidali. Stále bydleli v jeskyňce a napodobovali svého učitele. Učil je, aby uvnitř jeskyně přednášeli Bohu společně chvalozpěvy, nebo aby vycházeli do pouště klanit se Bohu.²⁰⁸

²⁰⁷ Tamtéž, s. 27-29.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 16-17.

7. ZÁVĚR

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo uvést vznik, počátky a podobu mnišství v Egyptě, dále pouštní askezi a významné představitele, jenž se podíleli na utváření mnišské tradice. V úvodní kapitole byly popsány okolnosti vzniku mnišství, etymologie a zásadní rozdíly mezi mnichem a asketou, dále jsem popsala počátky křesťanského mnišství, které byly spojeny s křesťanskou askézí a s ní spojený křesťanský život, jenž měl kořeny v myšlence tzv. následování Krista. Cílem práce bylo charakterizovat asketický život a jeho náplň, proto jsem v následující kapitole popsala vše, co tento způsob života zahrnuje, například jaká cvičení mniši postupovali, nebo čemu se věnovali.

Dalším cílem práce bylo uvést podobu mnišství v Egyptě. Charakterizovala jsem tedy Egypt jako nejdůležitější mnišskou oblast, kam odcházeli mniši rozjímat a splývat s Bohem, neboť se v Egyptských pouštích cítili být nerušení a vzdáleni od okolních vlivů, a mohli se tak naplno věnovat duchovnímu cvičení a modlitbě. V této části jsem zmínila nejvýznamnější mnišské postavy jako je Antonín Veliký, jenž se stal poustevníkem již ve svých dvaceti letech, kdy se vzdal peněz i majetku a rozhodl se následovat Boha a jehož životopis inspiroval další generace, či Pavla Thébského, tedy prvního poustevníka, který prožil část svého života v osamocené jeskyni. Na poušti strávil nějaký čas i prorok Jan Křtitel a došlo zde k setkání s Bohem.

Současně jsem popsala poustevnictví a charakterizovala jsem život na poušti. Eremité neboli otcové pouště se vzdávali všeho světského a snažili se co nejvíce přiblížit Bohu, proto se oblékali velice skromně, někteří dokonce chodili nazí, jedli malé množství potravy, většinou suchý chléb a pili pouze vodu. Tímto zříkáním a modlitbami získávali mniši obrovskou sílu a léčitelské schopnosti, pomocí kterých se dokázali ubránit vášním a démonům pouště. Svou divotvornou mocí tak mohli uzdravovat své bližní a konat divy. Při analýze této problematiky jsem čerpala z knih *Apothegmata - výroky a příběhy pouštních otců I-III.*, které pochází z egyptského prostředí, a tak velmi dobře zachycují život na poušti v Egyptě.

V další části bylo cílem uvést odlišnou formou mnišského života - cenobitství, jenž se pojilo s mužem Pachómiem. Charakterizovala jsem cenobitství jako společný život mnichů, kteří žili buď v komunitě či klášteře, kde byla vyžadována poslušnost a kde mniši dodržovali jistá pravidla - *Řeholi*. Majetek mnichů se stal majetkem kláštera a všichni společně vykonávali každodenní činnosti. V této oblasti se stal významnou

postavou svatý Basil Veliký, jenž sepsal *Malou a Velkou Řeholi* a vytvořil cenobitskou komunitu, která se stala vzorem pro ostatní kláštery.

Dále jsem zpracovala významné mnišské oblasti jako je Palestina, kde se palestinské mnišství oproti mnišství v Jeruzalémě, kde byl vliv Egypta poměrně silný, stalo velice rychle nezávislé na egyptské formě, nebo Jeruzalém, do kterého prchali mniši poté, co se staly pouště neobyvatelnými z důvodu útoků barbarů, či oblast Sýrii, jež byla považována za hlavní oblast rozvoje mnišství mezi čtvrtým a šestým stoletím a byla zcela nezávislá na Egyptě. Zde bylo cílem charakterizovat syrskou askezi a její neobvyklou formu, což jsem ukázala na příkladu muže jménem Symeón, jenž žil velice přísný asketický život.

V závěrečné kapitole bylo cílem uvést další představitele, kteří se podíleli na utváření mnišské tradice, uvedla jsem proto svatého Jeronýma, jenž výrazným způsobem ovlivňoval budoucí mnichy, neboť sepsal několik životopisů a přeložil pachómiovské texty, které „jsou pramenem poznání Pachómiova mnišství a dějin mnišství vůbec,“²⁰⁹ dále Jana Zlatoústého, jenž vedl asketický život i poté, co se stal konstantinopolským biskupem, a pro kterého mnišství představovalo vzor křesťanského života, nebo Jana Cassiana, který ve své knize popisuje, jakým způsobem mniši žili, jak se oblékali, či jak probíhala každodenní modlitba.

Tato práce nepostihla všechny aspekty mnišství, ale je zaměřena, dle mého názoru na podstatné znaky mnišského života a jeho významné mnišské představitele. V každém případě vést asketický život znamenalo mít hodně sil a velké odhodlání. Mniši se dobrovolně vzdávali rodiny, opouštěli místa určená lidem, zříkali se všeho tělesného a odolávali různým fyzickým potěšením, aby se vydali na cestu, na které se stal pro ně jedinou oporou Bůh.

²⁰⁹ Ventura, V. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, s. 251.

8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- APOFTHEGMATA: *výroky a příběhy pouštních otců I.*, přel. J. Pavlík, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2000. ISBN 80-902682-2-6.
- APOFTHEGMATA: *výroky a příběhy pouštních otců II.*, přel. J. Pavlík, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2005. ISBN 80-86882-01-2.
- APOFTHEGMATA: *výroky a příběhy pouštních otců III.*, přel. J. Pavlík, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2008. ISBN 978-80-86882-109.
- CASSIANUS, Jan. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí (a)*, přel. O. Koupil, J. Pavlík a kol., Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2007. ISBN 978-80-86882-07-9.
- KOUPIL, Ondřej. Úvod - Jan Cassianus a jeho zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí. In Jan Cassianus. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí (a)*, přel. O. Koupil, J. Pavlík a kol., Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2007. ISBN 978-80-86882-07-9.
- NOVOTNÝ, Jiří. *Basil Veliký a jeho doba*, Velehrad: Refugium Velehrad - Roma s.r.o., 1999. ISBN 80-86045-39-0.
- PAVLÍK, Jiří. Úvod - Theodóretos a jeho kniha o syrských mniších a poustevnictvích. In *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*, přel. J. Pavlík, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2005. ISBN 80-86882-00-4.
- Sv. ATANÁŠ. *Život sv. Antonína Poustevníka*, přel. V. Ventura a kol., Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7412-041-1.
- THEODÓRÉTOS z Kyrru. *Historia religiosa: bohumilá historie mnichů syrských*, přel. J. Pavlík, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2005. ISBN 80-86882-00-4.

8.1. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BRAKKE, David. *Demons and the making of the monk*. Harward: Harward University Press, 2006. ISBN 0-674-01875-3.
- DROBNER, H. R. *Patrologie: úvod do studia starokřesťanské literatury*, přel. M. Recinová, Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 9978-80-7298-466-4.
- FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*, přel. Z. Lochovský, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2003. ISBN 80-902682-8-5.
- CHITY, Derwas J. *The desert a city*. Oxford: Basil Blackwell and Mott, Ltd., 1996.
- KRÜGEROVÁ, Kristina. *Řády a kláštery*, přel. J. Kňourková a kol., Praha: Slovart s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7391-121-8.
- LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*, přel. P. Pšeja, J. Vomlela, Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2001. ISBN 80-85959-88-7.
- LUISLAMPOVÁ, Pia., Předmluvy - Spiritualita Řehole Benediktovy. In *Regula Benedicti: Řehole Benediktova*, přel. V. Engelhart, A. Franecová, O. Koupil, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 1998. ISBN 80-238-2676-X.
- NOVOTNÝ, J. *Mnišství na Blízkém východě. Krátký dějinný přehled*, Olomouc: Refugium Velehrad - Roma s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7412-124-1.
- PUZICHOVÁ, Michaela, Předmluvy - Vznik mnišství. In *Regula Benedicti: Řehole Benediktova*, přel. V. Engelhart, A. Franecová, O. Koupil, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 1998. ISBN 80-238-2676-X.
- RULÍŠEK, Hynek. *Postavy/atributy/symboly - Slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice: Karmášek, 2006. ISBN 80-239-7434-3.
- SUCHÁNEK, Drahomír; DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu - Mnišství*, přel. J. Valíček, Velehrad: Refugium Velehrad - Roma s. r. o., 2004. ISBN 80-86715-16-7.

- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2006. ISBN 80-86882-03-9.
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 2-3*, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2010. ISBN 978-80-86882-14-7.
- WIPSZYCKA, Ewa. *Mniši - nejen ti svatí*, přel. J. Linka, Praha: Benediktinské arcidiocésie svatého Vojtěcha a svaté Markéty, 2009. ISBN 978-80-86882-11-6.

9. ABSTRACT

In my bachelor thesis I address origins, beginnings and development of monasticism, namely monasticism in Egypt. The aim of this work was to characterize everything related to monasticism, describe asceticism, especially its form. In the first part I focused on eremitism, important representatives of Egyptian and Eastern monasticism and on Apophthegmata Patrum- Sayings of the Desert Fathers, which describes life in the desert. Furthermore, I characterized Cenobitic monasticism and collective life in the monasteries associated with Pachomius the Great. I did not disregard other important areas such as Jerusalem, Palestine and Syria. In this section I focused on asceticism of hermits in Syria, which unlike the Egyptian asceticism, had entirely different form, and I characterized the Syrian monasteries. In the last chapter I introduced other representatives who participated on the formation of monastic tradition, and in conclusion of this thesis I summarized all the information from individual chapters.

10. PŘÍLOHA

Pokušení svatého Antonína (obr. 1)

Svatý Pachomius (obr. 2)

Pavel Thébský (obr. 3)

Basil Veliký (obr. 4)

Obr. 1
Pokušení svatého Antonína.

KRÜGEROVÁ, Kristina. *Řády a kláštery*, přel. J. Kňourková a kol., Praha: Slovart s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7391-121-8, s. 14.

Obr. 2
Svatý Pachomius

KRÜGEROVÁ, Kristina. *Řády a kláštery*, přel. J. Kňourková a kol., Praha: Slovart s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7391-121-8, s. 16.

Obr. 3
Pavel Thébский

<http://www.pravoslavni-ostava.cz/archives/1/15-1-ct-pavel-thebsky>

Francisco de Herrera il Vecchio, S. Basilio Magno detta la sua dottrina, Musée du Louvre, Parigi

Obr. 4
Basil Veliký

<http://www.farnost-zizkov.cz/?akce=litkal-den&den=2&mesic=1>